

ירמיהו ל"א (2)

1. סנהדרין ק"ה.

אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום
רש"י שם

עבד שמכרו רבו - ומאחר שמכרנו הקדוש ברוך הוא לנבוכדנצר וגרשנו מעליו יש לו עלינו כלום :

2. רמב"ן ויקרא י"ח כ"ה

והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו, וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, וכתוב (ירמיה יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים, לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצוות להיותם לשמו, ולכך אמר (להלן כ כב) ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיאו אתכם הארץ, וכתוב (שם פסוק כד) ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים, יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים, בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיאו כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות: ...

והנה בחוצה לארץ, אע"פ שהכל לשם הנכבד, אין טהרה בה שלימה, בעבור המשרתים המושלים עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם ולכך יאמר הכתוב (ישעיה נד ה) אלהי כל הארץ יקרא, כי הוא אלהי האלהים המושל על הכל והוא יפקוד בסוף על צבא המרום במרום להסיר ממשלת העליונים ולהרוס מערכת המשרתים, ואחרי כן יפקוד על מלכי האדמה באדמה וזהו ענין הכתוב שאמר (דניאל ד יד) בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא יאמר כי הדבר ההוא הנגזר על נבוכדנצר היא גזרת עירין (פתגמא ומאמר קדישין שאלתא) שגזרו על הכוחות הנאצלין מהן לעשות כן, ויקראו "עירין" כי מאצילותן יתעוררו הכחות בכל הפעולות, כמו שאמר (שם שם י יא) ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחית קרא בחיל וכן אמר גודו אילנא וגו' ומאמר קדישין שאלתא, כלומר ששאלו מה הרצון העליון עליו ואחרי כן גזרו להעשות כן, וזהו שאמר לו דניאל (שם פסוק כא) וגזרת עילאה היא, כי הכל מאתו יתברך: ...

שלח בהם האריות הממיתים אותם וכן שנו בספרא (קדושים יא יד), ולא תקיאו הארץ אתכם וגו', ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עובדי עבירה ובספרי (האזינו שטו) ואין עמו אל נכר (דברים לב יב), שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בכם, כענין שנאמר ואני יוצא והנה שר יון וגו' והוא מאמרם (כתובות קי:). כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר (להלן כה לח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים, ואומר (ש"א כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים:

ואמרו בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ה), הרי הוא אומר (בראשית כח כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים, ואומר לתת לכם את ארץ כנען, כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים, אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים, וכן הוא אומר (יהושע ד יג) כארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני ה', ואומר (דהי"א כב יח) ונכבשה הארץ לפני השם ולפני עמו, וכי תעלה על דעתך שישאל מכבשין את הארץ לפני המקום, אלא כל זמן שהן עליה כאילו היא מכובשת הא אינם עליה אינה מכובשת:

ומן הענין הזה אמרו בספרי (עקב מג), ואבדתם מהרה (דברים יא יז), אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצוות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים, משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה, אמר לה הוי מתקשטת תכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים, וכן אמר ירמיה (לא כ) הציבי לך ציונים, אלו המצוות שישאל מצויינין בהם:

והנה הכתוב שאמר (דברים יז יח) ואבדתם מהרה ושמרתם את דברי אלה וגו', אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה' ולפיכך אמרו בספרי (ראה פ), וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות (דברים יא לב), ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, וכך הוא בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ב) וזו היא מחשבת הרשעים (סנהדרין קה) שהיו אומרים ליחזקאל, רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש עליו כלום, שנאמר (יחזקאל כ לב) והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן:

וזו היא מצוות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ (בראשית לה ב) הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם והטהרו והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ, כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ, ובזכותה לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחיה ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל, מפני הענין שהזכרנו:

3. ספרי עקב י"א,

ד"א ואבדתם מהרה אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לח"ל היו מצויינים במצוות שכשאתם חוזרים לא יהיו לכם חדשים. משל למלך שכעס על אשתו וחזר' בבית אביה אמר לה הוי מקושט' בתכשיטיך וכשתחזרי לא יהו עליך חדשים כך אמר להם הקב"ה לישראל בני היו מצויינים במצוות שכשאתם חוזרים לא יהיו עליכם חדשים שירמיהו אמר ירמיה לא הציבי לך ציונים אלו המצוות שישאל מצויינים בהם. שימי לך תמרורים זה חרבן בית המקדש. וכן הוא אומר תהלים קלו אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני. שיתני לבך למסלה דרך הלכת. אמר להם הקב"ה לישראל בני ראו באלו דרכים הלכתם ועשו תשובה מיד אתם חוזרים לעריכם שנאמר שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה.

4. מלבי"ם כ'

(כ) הציבי לך ציונים - כשמתקנים דרך הרבים מציבים ציונים שבכל פרשת דרכים מציבים ציון עליו להיכן הדרך הולך, וכשהדרך מתוקן יותר נוטעים תמרורים שהם עצי תמרים מצידי הדרך מכאן ומכאן שאז יודע כי בין התמרים הוא הדרך, וכשהוא מתוקן עוד יותר סוללים מסלה, מרימים וכובשים את הדרך באבנים שיהיה דרך

ישר, ועז"א לבני ישראל שמבקשים הדרך לארץ ישראל, הלא תמצאוהו ע"י הציונים, ויותר מזה ע"י התמרורים, ויותר מזה אם תשית לבך למסלה - של אבנים שכל אלה נמצאים על דרך אשר הלכת - וע"י תדע את הדרך, א"כ שובי בתולת ישראל - מן הגולה, ומוסיף שובי אל עריך אלה - הנה עריך עומדים לפניך למראה עיניך שובי אליהם:

5. רד"ק כ"א

כי ברא ה' חדשה בארץ - עתיד לברוא חדשה אחר שתשבי בגלות ימים רבים ומה היא החדשה כי נקבה תסובב גבר שדרך העולם שהאיש מחזר ומסובב אחר האשה וכן אמרו רז"ל בעל אבדה מחזר על אבדתו ואז הנקבה תסובב אחר אישה כלומר שישבו בני ישראל אל ה' אלהיהם ויגאלם וכן אמר בנבואת הושע ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים:

6. סוטה כ"ב

תנו רבנן איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית בברכותיה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים כל שאינו מניח תפילין בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו ר' יונתן בן יוסף אמר כל שיש לו בנים ואינו מגדלן ללמוד תורה אחרים אומרים אפילו קורא ושונה ולא שימש ת"ח זהו ע"ה קרא ולא שנה הרי זה בור לא קרא ולא שנה עליו הכתוב אומר וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה:

7. רש"י כ"ו

(כו) **זרע אדם וזרע בהמה** - הטובים והסכלים שבהם אני אזרעם כולם להיות זרע שלי, זרע אדם וזרע בהמה תרגם יונתן אקימינון כבני אנשא ואצלחינון כבעירי שאין עונותיה נפקדין עליה:

8. מלבי"ם כ"ו

(כו) **הנה ימים באים וזרעתי את בית ישראל** - ר"ל שידמו בגלותם כמו הזרע שטרם שיתחיל לצמוח יפסד ויעדר תחלה, וההעדר הזה הוא לצורך הצמיחה ועל ידו יפרה יבול ותבואה, כן ישראל הגם שזרעתי והפיצתיים בארץ עד שנעדר ישותם ונתבטלו מהיות עם, בכ"ז יהיה זה לצורך שיצמחו ויפרו ויהיו לגוי גדול, וזה יהיה בין בזרע אדם בין בזרע בהמה - ר"ל בין בהחשובים שבהם ובין בהפחותים שנדמו כבהמה, ומפרש כי.

9. אורות התחיה י"ט

סדר הגאולה ותחית האמה בארץ ישראל צריך ללכת על-פי סדרי הנבואה של "וְזָרַעְתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה זָרַע אָדָם וְזָרַע בְּהֵמָה", - "זָרַע אָדָם לְחֹדֶד וְזָרַע בְּהֵמָה לְחֹדֶד". שְׁלֵמוֹת הַצִּוְרָה מְכַרְחַת לְהַבְרָא. הַנְּפִשׁוֹת הַנוֹטוֹת לְבִנְיָן מַעֲשִׂי, לְיִשׁוּב אֶרְצֵי וְלִשְׂאִיפָה מְדִינִית, מְכַרְחוֹת לְהַתְיַצֵּר בְּכָל הַגְּוִיִּים הַחֲזָקִים הַצָּרִיכִים לְמִדָּה זו, וְהַאֲנָשִׁים בְּעֲלֵי הַנְּפִשׁוֹת הָאֲצִילִיּוֹת, מַחֲיֵי הָרוּחַ וּמַעֲדָנֵי הַנְּשָׁמָה, הַמּוֹדִיעִים וּמְזַרְחִים אֶת אוֹר ד' הָעֲלִיוֹן עַל הָאֲמָה וְהָעוֹלָם, גַּם הֵם יִצְאוּ אֶל הַפֶּעַל בְּכָל מְלוֹאֵיהֶם. דְּנֻקָּא טְפוּסִים מִלְּאִים מְשֻׁפָּעִים יָפָה אֵלּוּ עַל אֵלּוּ וּמִתְחַבְּרִים יַחַד לִיצִירַת גְּוִיָּה לְאֲמִית אוֹרְגָּנִית גְּדוֹלָה, שְׂאוֹר חַיִּי נְשָׁמָה קְדוּשָׁה כְּבִירַת כַּח זֹרַח עֲלֶיהָ. הַחַיִּים הָאֲצִילִיִּים הָעֲלִיוֹנִים, כְּשֶׁהֵם מְלֵאִים בְּכָל יַפְעַת גְּבוּרָתָם, הֵנָּס מִמַּסַּד עַד הַסְּפָחוֹת שֶׁלֵּהֶם נְעִלִים מַחֲיֵי הַהַמּוֹן, שְׁעָקָר מַעֲיָנוּ הוּא תַקּוּן הַמַּעֲמָד הַכְּלָלִי, וְאֶפְלוּ הַחֲכָם וְהַסּוֹפֵר שָׁבוּ סוּף סוּף הַמוֹנִי הוּא, אֶרְצֵי וּמַעֲשִׂי, בְּכָל מַעֲיָנוּ לְחַיֵּי הַזְּמַן וְהָעוֹלָם, וְהַקֶּפָּה רִחוּנִית, עוֹלָמִית, לֹא תִנָּצֵר בְּרוּחוֹ; אֲבָל הַטְּפוּס הַשֵּׁלֵם שֶׁל גְּבוּרֵי הָאֲצִילוֹת מַאֲצִיל עַל גְּבוּרֵי הַגְּשָׁמִיּוֹת אֶת הוֹד קִדְשָׁם, עַל-יְדֵי קֶרְנֵי זֶהר הַמּוֹפִיעִים מֵהֶם. הַגְּלוּת לֹא הִיָּתָה יְכוּלָה לְהוֹצִיא אֶל הַפֶּעַל טְפוּסִים שְׁלֵמִים. לֹא הַמּוֹן גְּבוּר, כִּי הִלָּא מִקּוֹל עֲלָה נִדְף מְכַרְחַת הוּא לְהִיּוֹת נִרְעָד, וְלֹא חֲכָמִים קְדוּשִׁים בְּרוּם עֲזָם, כִּינּוּן שְׁנֻסְתְּלָקָה הַנְּבִוְאָה וְסֵר רִיחַ הַקִּדְשׁ, גַּם שְׂרִידֵי הַקִּדְשָׁה שְׁנֻסְאָרוּ - צְפוּנִים נִיּוֹצֵי גְבוּרָתָם בְּקֶרְבָּם פְּנִימָה כְּגַחְלִים עוֹמְמוֹת. פְּעַת כְּבֵר הַקִּיץ הַקָּץ, בִּיאָה שְׁלִישִׁית הַיּוֹחֵלָה, הַטְּפוּס שֶׁל זָרַע בְּהֵמָה הוֹלֵךְ וְנוֹצֵר לְעֵינֵינוּ, אֲבָל לֹא יוּכַל לְבֹא לְשֵׁלֵמוֹת גְּבוּרָתוֹ וְקַל וְחִמֵּר לְסַפֵּג רוּחַ עֲדִינּוֹתוֹ הַפְּנִימִית וּמְגַמַּת חֲבוּרוֹ לְהַעֲמִיד גּוֹי אֵיתָן, כִּי-אִם עַל-יְדֵי זָרַע אָדָם, שֶׁהֵם קְרוּאִים לְהַנְצִיר עַל-יְדֵי גְדֻלַּת עוֹ קִדְשׁ, "הִנֵּה אֲנֹכִי וְהַיְלָדִים אֲשֶׁר נָתַן לִי ד' לְאִתּוֹת וְלְמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל".

10. אברבנאל כ"ז

והיה כאשר שקדתי עליהם לנתוש ולנתוץ וגומר כן אשקוד עליהם לבנות ולנטוע:

11. אברבנאל ל', ל"א

(ל) וכדי שלא יובן המאמר הזה על העתיד אמר אחריו הנה ימים באים נאם ה' וכתתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה וגומר ופירש שלא תהיה הברית החדשה תורה אחרת שיתן אליהם אז כי הנה תורת משה מורשה היא לכל קהלת ישראל לא תשתנה ולא תחליף בזמן מן הזמנים, אבל אמר שיהיה ענין הברית שיתן להם רצון ונטיה רבה לקיום התורה האלהית ושלא לעבור על מצוה ממצותיה כמו שהיו עושים עד כה: (לא) וזה לא כברית אשר כתתי את אבותם ביום החזיקי בהם רוצה לומר כשלקחתי אותם להוציאם ממצרים אשר המה הפרו את בריתי והיו עוברים על מצותי, ואומרם ואנכי בעלתי במ פירשו המפרשים שהוא כמו בחלתי בחי"ת שענינו קצתי במ, ולי נראה שהוא כפשוטו יאמר כי המה הפרו את בריתי עם היות שאני בעלתי במ לקחת אותם לי לעם והוא מלשון כי בועליך עושיך (ישעיה נד, ה):

12 רד"ק ל"ג

(לג) **ולא ילמדו** - אינו אומר שיהיו כולם שוים בחכמה כי זה אי אפשר כל שכן שיהיו הקטנים חכמים כגדולים כמו שאמר למקטנם ועד גדולם אלא פירוש לדעת את ה' כלומר ליראה אותו וללכת בדרכיו כמו שפירשנו הלא היא הדעת אותי נאם ה':

13. נדרים ל"ז:

אמר רבי יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים **וקריין ולא כתיבן** וכתבן ולא קריין הלכה למשה מסיני... **קריין ולא כתיבן... באים דנבנתה...**